

NARCÍS GAROLERA

UNA CAMPANYA DEL CATALANISME CONSERVADOR

un precedent: el mil·lenari de Montserrat

L'ANY 1880 TINGUÉ LLOC LA COMMEMORACIÓ del mil·lenari de la troballa de la imatge de la Mare de Déu de Montserrat, advocació mariana per a la qual es demanava el patronatge espiritual del poble de Catalunya. Aquesta petició, feta a Roma pels representants de l'església catalana, es formulava "com una aspiració del poble català i com a conseqüència i reconeixement d'un principi nacional de fe secular".¹ El catalanisme catòlic, de signe conservador, pretenia la restauració de la identitat històrica de Catalunya i considerava la fe cristiana com a part irrenunciable i integradora de la seva personalitat nacional.

Des d'aquests pressupòsits polític-religiosos, l'església catalana promogué una autèntica mobilització popular de cara al reconeixement papal del patronatge montserratí, símbol de la catalanitat explícita que assumia la jerarquia catòlica del país. L'obtenció d'aquest reconeixement per part de la Santa Seu, però, no fou pas una comesa fàcil: havien de transcórrer setze mesos de laborioses gestions abans que Roma s'avinagués a la proclamació d'un patronatge marià específicament nacional i extensiu tan sols a una part dels "estimats fills de la catòlica Espanya".² Finalment, vençudes les resistències romanes, el 14 de juliol de 1881 Lleó XIII declarava la Verge de Montserrat patrona de Catalunya.

En la dificultosa obtenció de l'esmentat patronatge espiritual per al poble de Catalunya cal destacar la intervenció tenaç i decidida del bisbe barceloní Urquinaona, d'origen andalús, el qual "se guanyava'l títol de fill adoptiu y predilecte de Catalunya perquè és fill enamorat de la Reyna y Mare dels catalans".³ Cal

convenir, tanmateix, que fou el canonge vigatà Jaume Collell, des de les planes de *La Veu del Montserrat* —setmanari vigatà difós per tot Catalunya—, qui més va fer per convertir aquest santuari marià en la representació simbòlica més acabada del catalanisme catòlic.⁴ I no hem d'oblidar que Verdager prengué part activa, també, en aquesta campanya amb diverses composicions poètiques de tema montserratí,⁵ una de les quals —el *Virolai*— constituïria, ben aviat, l'expressió més popular de la religiositat catalana.

Sorgida com una iniciativa de les posicions integristes de l'església del país —la idea fou llançada per Sardà i Salvany des de la *Revista popular*—, la commemoració del mil·lenari de Montserrat vehiculà ràpidament les aspiracions del catalanisme conservador, força allunyat de les posicions reaccionàries de l'integrisme catòlic, i proporcionà a la societat catalana una formulació simbòlica de la unió indestriable dels sentiments religiosos i les aspiracions patriòtiques.

primers intents de restauració (1860-1885)⁶

Amb el Romanticisme s'havia anat desvetllant en la sensibilitat de la *intelligencia* catalana un afany de recuperació dels símbols més representatius de la Catalunya medieval. Si el primer diumenge de maig de 1859 es tornava a celebrar la poètica festa dels Jocs Florals a l'històric Saló de Cent de l'Ajuntament de la ciutat comtal, el 17 de novembre de 1861 el *Diario de Barcelona* informava els seus lectors de l'entusiasme que hi havia a la vila de Ripoll per emprendre la restauració del seu antic monestir. Dos mesos abans, però, el director del "Brusi" expressava els seus temors d'una pèrdua irreparable dels signes visibles més

definidors de la catalanitat tradicional en un article de to marcadament elegíac:

*“¿Qué es Cataluña sin su pasado? (...) Cataluña existe en su historia y por su historia (...) Los monumentos históricos no los reconstruye el palustre oficial, sino la fé y el entusiasmo: si existiera el espíritu catalán, cada piedra de aquellas ruinas fuera a ocupar como por encanto el lugar de su destino (...) El día en que se derrumben los últimos restos del monasterio de Ripoll, sus escombros borrarán las fronteras de Cataluña...”*⁷

Pel febrer de 1863 una comissió, nomenada per l'Acadèmia de Belles Arts de Barcelona, visità Ripoll per fer-se càrrec del que comportaria la restauració del cenobi, destruït pel foc el 1835 i des d'aleshores en ruïna progressiva. D'aquesta comissió, en formaven part personalitats tan representatives del conservadorisme romàntic i catalanista com l'erudit i filòleg Manuel Milà i Fontanals, el qual havia presidit, justament, els primers Jocs Florals restaurats.

Una altra comissió visità el monestir pel maig de 1867 amb els mateixos propòsits que l'anterior i també, segons sembla, sense resultats positius. Repetits fracassos en la coordinació dels treballs van dur l'Acadèmia de Belles Arts a reconèixer públicament, l'any 1868, la ineficàcia de les seves gestions i el progressiu enrunament del monestir.

El 1879, tanmateix, el panorama és més esperançador. S'hi havien dut a terme algunes millores: s'havien reforçat i reparat les teulades del claustre i del porxo protector de la portada, i s'havien adobat els absis del creuer. L'arquitecte Elies Rogent, membre de la primera comissió, hi havia participat directament i havia dibuixat els plànols per a una restauració integral. Cal no desestimar, tampoc, l'ajut econòmic del Ministeri de Foment, obtingut gràcies a les gestions personals de Víctor Balaguer. Paral·lelament, l'arxiver Josep M. Pellicer i Pagès havia anat publicant diverses obres sobre la història del monestir, la més important de les quals fou impresa el 1878.⁸

L'any 1882 és nomenat bisbe de Vic qui, anys a venir, seria el veritable promotor de les obres de restauració de Ripoll, Josep Morgades i Gili, el qual l'any següent demanà al govern espanyol, per a la mitra vigatana i amb la finalitat d'instaurar-hi el culte parroquial, la cessió del monestir. Dos anys més tard —el 17 de gener de 1885— el govern li restituïa la titularitat de les ruïnes, i el 31 de desembre del mateix any el bisbe en prenia possessió. El fet va ser comunicat a tot el poble de Catalunya i Morgades es comprometé a restaurar el monestir abans de la celebració del mil·lenari, l'any 1888.⁹ I ho féu, en una allocució profusament divulgada, amb paraules que traduïen molt clarament un ideari religiós i catalanista:

“Tots saben lo que significa Ripoll en la historia de nostra nacionalitat (...) lo Santuari de Santa Maria de Ripoll no s'axecaria de sa ruina, sino

OBRES DE RESTAURACIÓ A L'INTERIOR DEL MONESTIR

per la ma sempre salvadora de la Iglesia...»¹⁰

En aquests mots hi ha, si fa no fa, les mateixes idees exposades per Mañé i Flaquer en l'article de 1861 abans esmentat: l'Església vetlla més que l'Estat per la preservació dels símbols tradicionals d'una comunitat històrica.

Semblantment, pocs mesos abans, en complir-se cinquanta anys de la devastació i l'espoliació del cenobi, el canonge Collell feia vots perquè comencessin aviat les obres de reconstrucció del monestir, ja que, tot i reconèixer que se n'havien pogut salvar parts arquitectòniques substancials, "la gran obra de reparació (...) la verdadera restauració (...) comensarà'l dia que la Iglesia torne ab sa ma piadosa alsar aquellas pedras ennegridas encara per l'incendi".¹¹

1886: inici de les obres

Pocs dies després d'haver pres possessió del monestir, Morgades nomenà òrgan oficial de l'obra de restauració el setmanari *La Veu del Montserrat* mitjançant un comunicat del bisbat al seu director, el canonge vigatà Jaume Collell. La revista obrí aleshores una secció especial intitulada "Crònica de la Restauració de Santa Maria de Ripoll", a través de la qual s'aniria assabentant els lectors de tot Catalunya de les incidències de la reconstrucció del monestir, ja que "parlant de Ripoll se coneix i s'enalteix la grandesa de Catalunya".¹² En aquesta secció es publicà, per exemple, el dia 30 de gener, un extracte de la carta que el nunci de la Santa Seu envià a Morgades exhortant-lo a tirar endavant el projecte i assegurant-li el suport del papa.

L'esmentada allocució episcopal convidava també a subvenir a les despeses que comportaria la restauració: "Las pedras del Santuari de Ripoll han de tornar á alçarse ab lo donatiu del magnat i ab l'estalvi del honrat menestral", i feia una crida als altres bisbes catalans, a les autoritats civils i a les entitats culturals i populars perquè secundessin el projecte. Es crearen tot seguit organismes com ara la Junta Central Diocesana —presidida per Morgades i amb Collell de secretari—, la Junta Local de Ripoll o la Junta Barcelonesa, on trobem com a vocals personalitats tan representatives del catalanisme conservador com Rubió i Ors, Bofarull o Aguiló. A més, s'obriren comissions i delegacions a moltes poblacions catalanes, perquè, segons Collell, "aquesta restauració es no sols ausetana sino eminentment catalana" i "tot Catalunya [ha de contribuir] á la restauració del antiquíssim Monument".¹³ Aviat es començaren a rebre adhesions d'entitats excursionistes, amb aportacions econòmiques estimables, fins al punt que el cronista destaca que el concurs d'aquestes entitats "es induptablement un dels mes fermes y decidits ab que pot contar lo Excm. Sr. Morgades per l'obra de Ripoll".¹⁴

El dia 8 de febrer l'Acadèmia de Belles Arts de

L'ABANS I EL DESPRÉS: OBRES DE RESTAURACIÓ DELS ABSIS DEL MONESTIR DE SANTA MARIA DE RIPOLL (1886)

Barcelona celebrà una solemne sessió presidida pel bisbe de Vic, el qual insistí a assenyalar la importància i la significació que l'empresa de la restauració tenia per a tot Catalunya. Hi parlaren —escriu Collell— “l'historiador, l'arquitecte y'l poeta”, és a dir, Josep Maria Pellicer, Elies Rogent i Jacint Verdaguer. El primer presentà la restauració de Ripoll com una “justa reparació de la iniquitat del 35” i un “digne tribut de Catalunya á la memoria dels fundadors de la nostra nacionalitat”. Des del punt de vista arquitectònic, Ripoll era també, en paraules d'Elies Rogent, “bressol del art català”. I la intervenció verdagueriana es concretà en la lectura, a càrrec de Collell, del cant XI de *Canigó*, darrera obra del poeta, que conté una descripció detallada de la portada del monestir. Segons la crònica de *La Veu del Montserrat*, assistiren a l'acte “representants de la major part de las corporacions científicas, literarias e industrials de Barcelona”, la presència dels quals feia creure garantida “la realització del religiós y patriòtich projecte”.¹⁵

El 27 de febrer Collell es felicita pel ressò que l'acte de Barcelona ha tingut en la premsa de Catalunya i afirma obertament que “l'obra de Ripoll [és] la mes digne y mes alta pera lo moviment catalanista dels nostres dias”. I, aquest mateix dia, *La Veu del Montserrat* informava de la visita de Morgades a la Santa Muntanya per convidar personalment l'abat i tota la comunitat benedictina a la festa d'inauguració de les obres.

La vigília de l'acte de la inauguració *La Veu del Montserrat* publicà un número extraordinari dedicat a la reconstrucció de Ripoll.¹⁶ A la primera plana, sota mateix de la capçalera montserratina amb l'escut de Catalunya i la divisa sal·lustiana *Pro aris et focis*,¹⁷ destacava el nom de Ripoll amb una simbòlica caplletra signada per Apel·les Mestres. Sota mateix, com a única inscripció, el rescripte pontifici amb què Lleó XIII aplaudia i lloava el projecte de restauració una setmana abans de la solemne inauguració de les obres.

Val la pena de reportar sumàriament el contingut d'aquesta edició extraordinària del setmanari vigatà. Collell hi publica un article abrandat on exposa amb contundència els propòsits que guien la restauració ripollesa:

“Un Príncep de la Iglesia (...) ha dat la senyal de restauració del primer monument de la nació catalana, del sagrat bressol de la nostra independència, que en mal hora [sic] destroçaren las passions revolucionaries d'un sigle que somiejava ¡insensat! viure vida nova estroncant la sava vital dels pobles, trencant la cadena de la tradició (...) Catalunya alena encara; Catalunya sent remoure en sas entranyas un esperit indomable i sent aletejar (...) un ventijol precursor de millors dias (...) Las pedras del Santuari de Ripoll tornaran a axecarse com s'alsa (...) l'esperit català, y l'obra que anem a comensar (...) será demá com

ELS CLAUSTRES EN RUÏNES DEL MONESTIR DE SANTA MARIA DE RIPOLL ELS ANYS 1881-1885

DETALL DE LA INDUMENTÀRIA EMPRADA PELS RIPOLLESOS EL DIA DE LA INAUGURACIÓ DE LES OBRES DE RECONSTRUCCIÓ, 21 DE MARÇ DE 1886

lo monument de la *nova reconquista de la patria catalana*.”

Segueixen aquesta declaració de principis la versió catalana de l'article de Mañé i Flaquer abans esmentat i poesies dedicades a Ripoll de Jacint Verdaguer i Francesc Ubach i Vinyeta. S'hi reproduïx també la carta tramesa per Menéndez y Pelayo a Verdaguer a propòsit de la publicació de *Canigó*. I em sembla molt il·lustrativa la inserció d'un poema de Marià Aguiló, que és una exaltació del passat i una clara proposta de catalanisme conservador:

“Catalanistas qu'axecan
s'escut ab llur mot ¡Avant!
miran per demunt l'espall-la
als qu'esmentan lo Passat.
(...)
Avant, semble un crit de guerra
y nostra tasca es de pau;
(...)
Avant no es el mot mes propi
per moure'ls cors catalans
que contemplan enderrera
tants de sos bells ideals.
(...)
l'esdevenidor s'informa
del present y del passat.”¹⁸

Els textos reproduïts per *La Veu del Montserrat* en aquesta ocasió palesen una voluntat de vincular el futur de Catalunya —els “millors dias” de Collell— a un passat gloriós, genuïnament català sota el guiatge de l'Església.

la festa del 21 de març

El tercer diumenge de març de 1886, dia de sant Benet, tingueren lloc a Ripoll, sota la presidència del bisbe de Vic, els actes solemnes d'inauguració de les obres de restauració.

L'acte religiós del matí consistí en una processó des de l'església parroquial de Sant Pere al temple encara esfondrat, amb una imatge del Sant Crist salvada del foc el 1835 i amb les urnes dels comtes i de l'abat Rodulf. Tot seguit, el bisbe celebrà missa a l'interior de la basílica i, en acabat, pronuncià una plàtica des del malmès presbiteri de l'església del monestir. Aquest discurs fou glossat per Collell a *La Veu del Montserrat* del dissabte següent en aquests termes: “Mes que axecar un nou temple á Deu y tornar un monument á la patria (...) la restauració de Ripoll ha de ser com la expressió tangible de una més alta restauració (...) *revivar lo verdader esperit català*, l'esperit de fe indomable, de treball constant, de sobrietat varonil, de llealtat sincera, de patriotisme mai desmentit” (el subratllat és meu). Manifestà, a més Morgades “lo que significava en exos temps d'angoixa y de convulsions socials la restauració d'un Monastir com lo de Ripoll, baluart de nostra fe y símbol de

nostra constitució civil, d'un monument que simbolisa l'esfors gegantesch de un poble per rompre'l jou del enemich de sa religió y de sa patria”. El cronista destaca, encara, que l'al·locució episcopal fou en llengua catalana, i es dol que aquesta no fos taquigrafiada pequè pogués ser coneguda de tot el país... Collell qualifica l'acte de “molt trascendental, verdader aconteixement per Catalunya”, hi veu plasmats “los grans ideals del catalanisme” en un afany de “restaurar la patria”, i es plany de l'absència a Ripoll d'alguns catalanistes i d'algunes “forças vivas del pays”... En altres mots, tal com fa dir a Morgades, “si'l catalanisme ha de significar la salvació de Catalunya” ha de seguir aquest camí de recuperació del passat i de l'ideari religiós que el va fer possible. No hi haurà, doncs, autèntic catalanisme al marge de l'Església.

Justament en l'article editorial d'aquest mateix número, *La Veu del Montserrat* replica a les idees exposades per un diari madrileny, segons el qual l'esperit regionalista es manifesta en la defensa de la llengua pròpia però li són sobrers els actes d'afirmació històrica i cultural. Actes com el de Ripoll —sosté l'editorialista— són més importants que la defensa de l'idioma; a Ripoll, la impressió general era que “l'esperit genuïnament català” s'hi manifestava més viu i fort que en cap altra festa catalanista. Tots els assistents —“homes del foro e hisendats, publicistas y catedràtics, historiadors y artistas”— s'hi van sentir, segons l'articulista, “més catalans”.

Acabada la cerimònia religiosa, la festa continuà amb un dinar ofert pel prelat a les autoritats i personalitats assistents a l'acte religiós. *La Veu del Montserrat* destacà alguns dels parlaments que s'hi pronunciaren. En primer lloc, el brindis del Dr. Morgades, que insistí en els conceptes expressats en el discurs de l'Església:

“Anam á restaurar, no precisament lo monastir de Ripoll, sinó Catalunya; la Catalunya sobria, treballadora, entenimentada, cristiana ans que tot y sobre tot. Catalanisme, sí, (...) però catalanisme que fuje tant del separatisme (...) com fuig y s'espanta d'aqueix afany de centralisació que aviat nos faria anar á pendre'ls banys de mar al Manzanares.”²⁰

A continuació prengué la paraula el jurista i polític conservador Duran i Bas, en “lo millor y més ardent discurs qu'ell ha fet y una de las millors improvisacions qu'en català s'han sentit”, per sostenir que “hi ha un altre monument (...) que cau també, cau cada dia més y s'enfonza: lo Dret català, las lleys de Catalunya (...) Catalunya sense sas lleys no es Catalunya (...); Catalunya morirá'l dia que morian sas lleys”.²¹ Li respongué el canonge Collell, el qual donà lectura tot seguit al cant XI de *Canigó*, on es descriu la portada romànica del monestir —“la Bíblia al cor de Catalunya impresa”—, cant que Verdaguer havia dedicat “al digníssim successor del bisbe abat [Oliba] en la

LA FAÇANA RESTAURADA DEL MONESTIR

seu de Vich, lo Excm. Sr. Dr. D. Joseph Morgades y Gili".²²

Verdaguer, que era present a l'acte, rebé aleshores de mans del seu prelat un inesperat homenatge, preparat secretament per Collell, consistent en la imposició d'una corona teixida amb dues branques del lloret que ell mateix havia plantat, anys enrere, a l'hort de la rectoria de Vinyoles d'Orís, d'on era vicari. En imposar-li els llorets, el bisbe pronuncià, amb ulls espurnejants per l'emoció, les famoses paraules que, anys a venir, Verdaguer mateix evocaria amb profunda reanca: "Vos coronó en nom de Catalunya".²³ En la conjunció d'interessos entorn de la restauració de Ripoll, aquest gest simbòlic de Morgades envers el poeta i el que la seva darrera obra representava constitueix, potser, la il·lustració més evident dels objectius de la campanya. El cronista anota que la coronació de Verdaguer provocà "ja no picaments de mans, sinó gran commoció en tots los presents", i modernament l'escena ha estat vista com l'instant més emotiu de l'acte i, fins i tot, per la significació que prenia, de tot el procés de la restauració.²⁴

suport, amb reserves, de Lleó XIII

Pocs dies després de la festa inaugural, Morgades comissionà Collell per a una entrevista personal amb el papa, els preparatius i la realització de la qual foren duts a terme amb el més rigorós secret. Collell anava a Roma a "demanar al Sant Pare la benedicció per lo bon èxit de la restauració de Ripoll, y una imatge de la Mare de Déu pel nou altar".²⁵ No explica, però, els motius d'una actuació tan secreta. Verdaguer, a qui Collell havia proposat de fer el viatge plegats, troba que per a ell "l'anada á Roma (...) es sense motiu, puig faria riure que jo hi anàs per presentar una llegenda [el *Canigó*] al Papa, com si fos una cosa del altre mon"²⁶ i li aconsella que no comenti el viatge amb ningú si en vol treure profit.²⁷ Torras i Bages, que volia acompanyar Collell en aquesta missió, a darrera hora se n'excusà al·legant el *sigilo* que ell hauria pogut comprometre. Finalment, el 10 d'abril el papa rebé el canonge vigatà en audiència privada, tal com detalladament explica Collell mateix en un informe tramès de Roma estant al seu prelat i aparegut simultàniament al butlletí oficial del bisbat de Vic i a *La Veu del Montserrat*.²⁸

Segons Collell, el papa s'interessà vivament per la restauració de Ripoll i s'oferí a contribuir-hi personalment tot encapçalant la llista dels benefactors amb un donatiu important: un magnífic mosaic de la Verge per al nou retaule del temple restaurat. Tanmateix, no passà per alt al perspicaç canonge el recel amb què Lleó XIII considerava l'actuació catalanista de Collell i de Morgades. El pontífex li manifestà obertament els seus temors que els ideals que guiaven aquesta actuació fossin desvirtuats "y'l moviment [catalanista] des-

CAPÇALERA DE «LA VEU DE MONTSERRAT» QUE VA PARTICIPAR ACTIVAMENT EN LA CAMpanyA A FAVOR DE LA RESTAURACIÓ DEL MONESTIR

RUÏNES DEL MONESTIR. AQUAREL·LA DE SOLER I ROVIROSA (MUSEU FOLKLÒRIC. RIPOLL, 26 SETEMBRE 1881)

viat per lo element radical que tinch entés abunda en Catalunya" (subratllat original).²⁹

Collell, sorprès per aquestes reserves, féu notar al papa que "precisament la restauració del Monastir de Ripoll, promoguda pel bisbe de Vich, havia de senyalar la orientació decididament catòlica del moviment regionalista dels catalans".³⁰ Per entendre els recels pontificis recordem tan sols que la reconstrucció de Ripoll s'iniciava el mateix any que Valentí Almirall publicava el seu ideari catalanista³¹ de signe oposat al que propugnaven Morgades i Collell.

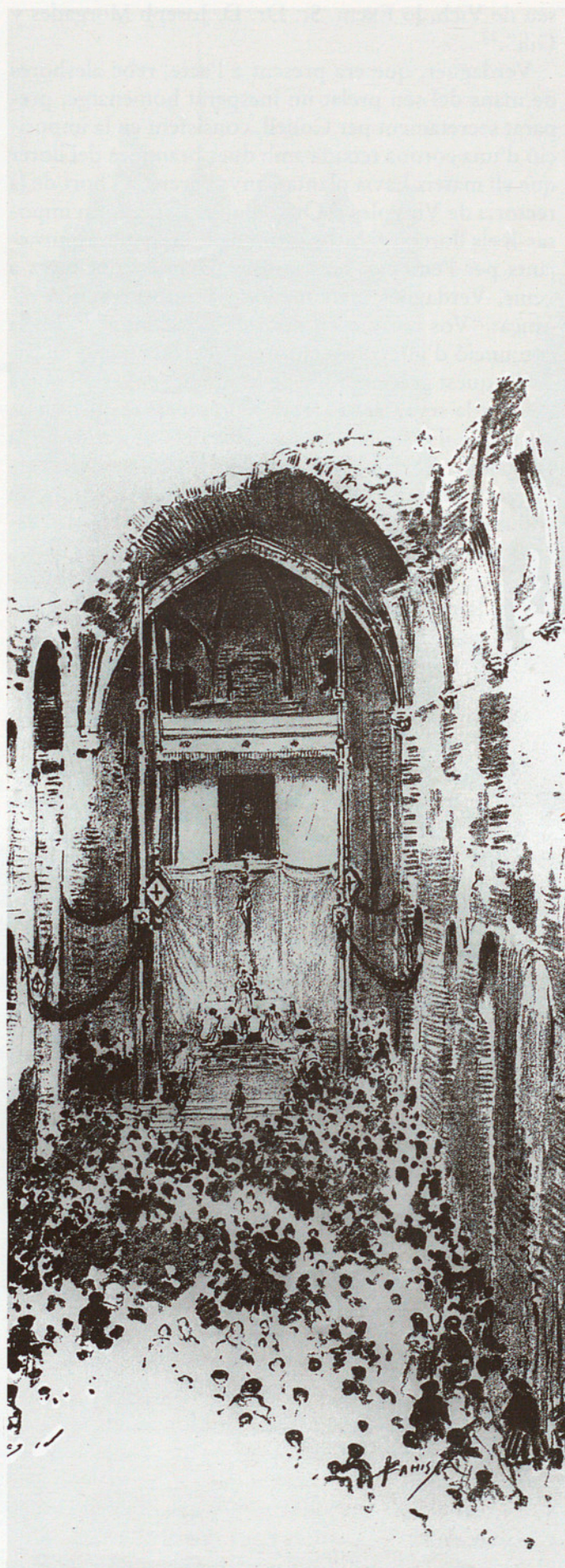
La desconfiança papal davant la campanya empresa pel catalanisme catòlic —tan fidel, d'altra banda, a la "causa romana" del pontífex— palesa la secular incomprensió, per part de la diplomàcia vaticana, del fet diferencial català i recorda les resistències d'uns anys abans en la proclamació del patronatge català de la Mare de Déu de Montserrat. "En els quatre documents públics que Lleó XIII envia sobre Ripoll —escriu Bonet i Baltà— mai no dóna alè al programa de catolicisme tradicional que el bisbe de Vic cerca expandir per la terra catalana, ni tan sols l'esmenta (...) El nom de Catalunya no fou mai present en els quatre documents papals enviats al llarg de la restauració."³²

En el curs de l'audiència, Collell oferí al pontífex dos volums relacionats, més o menys directament, amb Ripoll: la història del monestir, del ja esmentat Josep Maria Pellicer, i *Canigó*, el darrer poema de Verdaguier, de qui el papa ja havia rebut, el 1879 i també de mans de Collell, un exemplar dedicat de *L'Atlàntida*.

més adhesions i ajuts econòmics

La Veu del Montserrat del dia 1 de maig, en la seva crònica habitual de la campanya, donava compte que "las altas Corporacions administrativas del Principal comensan ja á responder á la invitació del Excm. Sr. Morgades, comprenent perfectament la significació que per Catalunya te la restauració de Ripoll". Es referia, concretament, als acords de subvenció a les obres preses per les diputacions provincials de Tarragona i Lleida.

El 3 de juliol i el 18 de desembre el setmanari vigatà féu públiques les llistes de donacions de les diferents juntes creades amb aquesta finalitat. S'hi expressaven els noms dels donants i les respectives quantitats aportades. A títol particular hi destaquen personalitats representatives de les capes dirigents de la societat catalana: industrials i financers com Eusebi Güell, Claudi López o Evarist Arnús; aristòcrates com els marquesos de Sentmenat, d'Alfarràs o de Dou; eclesiàstics com Verdaguier mateix, que hi aportà 75 pesetes; intel·lectuals com els ja esmentats Duran i Bas, Mañé i Flaquer, Rubió i Ors, Bofarull, Aguiló... o professionals com el responsable de les obres de res-

EL MONESTIR ABANS DE RESTAURAR-LO. MISSA CELEBRADA L'ANY 1886 AL COMENÇAMENT DE LES OBRES

tauració, l'arquitecte Elies Rogent, el qual hi destinà l'import dels seus honoraris.

El 23 de desembre, encara, segons informa *La Veu del Montserrat*, l'Ajuntament de Barcelona "acordà concedir la quantitat de 5.000 pesetas per la restauració de Santa Maria de Ripoll".

La crida de Morgades havia aconseguit interessar en una restauració simbòlica d'una determinada idea de Catalunya les classes dirigents del país. Fins i tot, "l'element radical", que volia fer seva la causa del catalanisme, no combaté mai de manera explícita els objectius propugnats pel bisbe de Vic en nom de la tradició. A propòsit de Valentí Almirall, per exemple, Lluís B. Nadal, membre destacat del catalanisme vigatà i prolífic redactor de *La Veu del Montserrat*, en un discurs pronunciat al Centre Català arribà a dir que "ni al de mires radicals se li fa aborrible la grandesa del passat", per acabar declarant: "lo verdader progrés s'apoya sempre en la tradició".³³

fi d'una restauració simbòlica

Durant l'any 1893 tingueren lloc diversos actes commemoratius de la restauració del monestir: foren consagrats de bell nou l'altar i l'església; es beneïren les dependències de l'antic cenobi profanat; es col·locà darrera l'altar el mosaic de la Verge, ofrena de Lleó XIII, i es donà digna sepultura a les despulles dels comtes i els abats. Se celebraren diverses solemnitats de gran relleu públic com ara el multitudinari trasllat de les urnes comtals des de l'Arxiu de la Corona d'Aragó, de Barcelona, fins a Vic i Ripoll en vagó de ferrocarril descobert. Es publicaren diversos documents religiosos i exhortacions dels prelats catalans amb motiu de l'acabament de la restauració, i, fins i tot, els poetes de Catalunya oferiren una *Corona poètica*³⁴ a la Verge de Ripoll, a semblança de la que havien presentat a la Mare de Déu de Montserrat en ocasió de les festes del mil·lenari.

El mateix any de la consagració de la basílica restaurada, Morgades en féu imprimir un *Recordatori*, a la fi del qual escriví aquestes paraules, reveladores del propòsit que l'havia dut a emprendre la reconstrucció del monestir:

"Content moriré després d'haver retornat (...) a Catalunya sa casa payral; a sos Comtes y Abats llur honorífica sepultura; y haver treballat per fer reviure son esperit y sas virtuts, y ab uns y altras las venerandas tradicions catalanas."³⁵

Si Morgades fou el promotor de la restauració del monestir, Collell en fou el propagandista indefallent. Home "de campanyes", com li agradava de definir-se, emprengué la de la restauració de Ripoll com a continuació de la del mil·lenari montserratí i ho féu amb l'empenta que el caracteritzava. Des de les planes de *La Veu del Montserrat* va saber impulsar i coordinar amb eficàcia tota mena d'iniciatives relacionades amb

VERDAGUER I COLLELL, DUES VEUS DARRERA LA CAMPANYA DE RESTAURACIÓ DE RIPOLL

VISTA GENERAL DEL MONESTIR ABANS DE LA RESTAURACIÓ

la restauració. La seva intervenció decidida en la commemoració del mil·lenari de Montserrat i en el redreçament del monestir de Ripoll li valgué els sobrenoms del "capellà de Catalunya" i de "prior de Ripoll". Aquestes dues mobilitzacions del catalanisme catòlic, a més, van associades estretament a la figura del nostre poeta nacional, Jacint Verdaguer, el qual hi contribuï amb composicions poètiques expressives i, sobretot, amb el prestigi literari i l'acceptació popular de la seva obra.

El monestir de Ripoll, fundat a l'inici de l'època independent dels comtats catalans i destruït pel vandalisme d'una insurrecció popular, resultava idoni per dur-hi a terme una restauració que esdevingués simbòlica d'uns anhels restauradors més generals. Restaurar Ripoll era, per a Morgades i Collell, restaurar Catalunya sota el signe indissoluble de la religió i la tradició. La restauració de l'antic monestir equivalia, efectivament, a "connectar amb les essències més pregoneres del país, a utilitzar la història en l'educació de les masses i, alhora, a conjurar el perill de noves

temptatives revolucionàries".³⁶

El redreçament de Ripoll —com la celebració del mil·lenari de Montserrat— s'adeia perfectament als interessos del catalanisme conservador, que rebutjava, d'una banda, els plantejaments democràtics de signe radical i, de l'altra, pretenia imposar a Catalunya un moviment nacionalista d'encuny catòlic, com els que s'havien produït a Irlanda i Polònia. "Si volem ser un poble lliure —escriurà Collell—, hem de ser un poble religiós".³⁷

Ambdues campanyes tenien, doncs, un mateix objectiu: "Impregnar de sentit religiós els estrats més profunds de la societat catalana i vincular aquesta religiositat al sentiment diferencial".³⁸ Els impulsors d'aquestes mobilitzacions invocaven els valors de la fe i de la tradició —*pro aris et focis*— per inserir-los en un projecte polític i social d'afirmació catalana inevitablement abocat al progrés i a la modernitat.

NARCÍS GAROLERA
Catedràtic de batxillerat

NOTES

¹ J. Bonet i Baltà, *L'Església catalana, de la Il·lustració a la Renaixença* (Montserrat, 1984), pàg. 140.

² Amb aquesta "indiscriminada i rànica salutació" s'adreçà Lleó XIII als components d'una expedició catalana, encapçalada pel bisbe Urquinaona, el dia 7 de juny de 1881. Vegeu-ne més detalls a J. Bonet i Baltà, *op. cit.*, pàg. 143.

³ *La Veu del Montserrat*, any IV, núm. 37 (13-IX-1881), pàg. 296.

⁴ Vegeu l'estudi preliminar de J. M. Fradera al llibre de M. Ramisa, *Els orígens del catalanisme conservador i "La Veu del Montserrat". 1878-1900* (Vic, 1985), especialment pàg. 40.

⁵ Les recollí en els volums *Cançons de Montserrat i Llegenda de Montserrat* (Vic, 1880) i, més tard, les aplegà sota el títol genèric de *Montserrat* (Barcelona, 1889).

⁶ Per a algunes dades d'aquest apartat m'he servit d'unes *Notes entorn de la restauració de Santa Maria de Ripoll*, llegides per S. Alcolea, el desembre de 1984, durant un curset sobre el patrimoni arquitectònic. (Agraeixo a Lluís Bonada que me n'hagi facilitat una còpia mecanografiada).

⁷ J. Mañé y Flaquer, *Cataluña y sus ruinas, Diario de Barcelona, 15-IX-1861*.

⁸ *Santa Maria del Monasterio de Ripoll*.

⁹ El monestir, construït per Guifré el Pelós, fou dedicat a Santa Maria l'any 888. No és d'estranyar, doncs, que hagi estat considerat "bressol de la nacionalitat catalana" i s'hagi associat estretament a la reconquesta de Catalunya.

¹⁰ *La Veu del Montserrat*, 16-I-1886.

¹¹ *La Veu del Montserrat*, 8-VIII-1885.

¹² *La Veu del Montserrat*, 16-I-1886.

¹³ *La Veu del Montserrat*, 13-II-1886.

¹⁴ *ibid.*

¹⁵ *ibid.* Collell solia qualificar amb aquests dos adjectius l'empresa de la restauració.

¹⁶ *La Veu del Montserrat*, 20-III-1886.

¹⁷ És a dir, "per l'altar i per la llar" —o, com volia Collell, "per Déu i la Pàtria". A aquests dos ideals, per a ell indissolublement units, dedicà el canonge vigatà els seus esforços periodístics i literaris durant més de seixanta anys.

¹⁸ "Nostre esdevenidor", datat el 1875.

¹⁹ *Lo credo del Catalanisme*, pàg. 97.

²⁰ *La Veu del Montserrat*, 3-IV-1886.

²¹ *Ibid.*

²² Aquesta dedicatòria figura només en la primera edició del poema (1886). En donar-ne a la premsa la segona edició (1901), Verdaguer la suprimí.

²³ J. Verdaguer, *En defensa pròpia*, 2.ª sèrie, I, dins *Obres completes*, 5.ª edició (Barcelona, 1974), pàg. 1217.

²⁴ J. Bonet i Baltà, *L'Església catalana...*, pàg. 156.

²⁵ J. Collell, *Efemèrides dels meus 50 anys de sacerdoci* (Vic, 1938), pàg. 62.

²⁶ *Epistolari de Jacint Verdaguer*, vol. V (Barcelona, 1977), pàg. 140.

²⁷ *Íd.*, pàg. 148.

²⁸ J. Collell, *Lleó XIII y la restauració de Santa Maria de Ripoll, La Veu del Montserrat*, 17-IV-1886. Posteriorment aquest text fou reproduït en el volum collellà *Roma. Impressions y comentaris* (Barcelona, 1892), pàgs. 187-197.

²⁹ J. Collell, "La unitat de Catalunya", dins *Sembrant arreu* (Vic, 1927), pàg. 71.

³⁰ *ibid.*

³¹ *Lo catalanisme* (Barcelona, 1886).

³² *L'Església catalana...*, pàg. 163.

³³ *La Veu del Montserrat*, 8-V-1886.

³⁴ *Corona poètica a Nostra Senyora Santa Maria de Ripoll* (Vic, 1895).

³⁵ *Apud* J. Bonet i Baltà, *op. cit.*, pàg. 160.

³⁶ J.M. Fradera, estudi citat, pàg. 40.

³⁷ *Sembrant arreu*, cit., pàg. 72.

³⁸ J.M. Fradera, estudi citat, pàg. 40.

